

of the Ruthenian and Ukrainian minority in Slovakia in the Post-War decade. *Individual and Society*], roč. 12, č. 1, 43–60. Retrieved from: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?p?gui=HVEBR73HQB7Y7VI2LFLJM5NCY> [in Slovak].

Mušinka M. & Mušinka A. (2011). *Národnostná menšina pred zánikom? Štatistický prehľad rusínsko-ukrajinských obcí na slovensku v rokoch (1773) 1881–2001*. Presov, 618 s. [in Slovak].

Stratégia rozvoja miestnej a regionálnej kultúry a kultúry národnostných menšín SR do roku 2030. Retrieved from <https://knowwww.eu/nodes/5d9dd6631f60fa223a0401ab> [in Slovak].

Отримано: 12.03.2022

DOI 10.32626/2309-2254.2022-35.262–283

УДК 94(477).726.5

ХОМІЦЬКИЙ Василь – здобувач кафедри всесвітньої історії і релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, вчитель історії Староолексинецької ЗОШ I–III ступенів, вул. Перемоги, 15, с. Старий Олексинець, Кременецький район, Тернопільська область, індекс 47063, Україна (vasulko1973@gmail.com)

ORCID 0000-0002-9505-7266

KNOMITSKY VasyI – candidate of the Department of World History and Religious Studies of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, history teacher of Starooleksynetska Secondary School of I–III grades, vul. Victory, 15, p. Stary Oleksynets, Kremenets district, Ternopil region, index 47063, Ukraine (vasulko1973@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Хоміцький, В. (2022). Інституалізація УПЦ КП в Західній Україні (1992–2018 рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*, (35), 262–283.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ УПЦ КП В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1992–2018 рр.)

Анотація. *Мета дослідження* – дати аналіз інституалізації УПЦ КП в Західній Україні та з'ясувати структуру історії її єпархій у 1992–2018 рр. **Методологія дослідження** спирається на принципи історизму, об'єктивності, всебічності і цілісності, системності, а також на використання методів – аналізу та синтезу, історико-порівняльного, проблемно-хронологічного. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в історіографії комплексно показано інституалізацію єпархіальних управлінь УПЦ КП за весь період її існування, а також їхню просвітницьку роль в Західній Україні. **Висновки.** З об'єднанням УПЦ і УАПЦ у червні 1992 р. сформувалась нова інституція – УПЦ КП і розпочалась її інституалізація. З приходом до патріаршества митрополита Філарета дії із утвердження церкви стали більш активнішими і результативнішими. З омолодженням єпископату, зріс інтерес православних віруючих до УПЦ КП. Нові підходи в служінні дали мож-

лівість розширити структурні відділи єпархіальних управлінь. Аналізуючи єпархіальні управління УПЦ КП у західному регіоні України, слід зазначити, що однією із найбільш прогресивних була Волинська єпархія на чолі із митрополитом Михайлом (Зінкевичем). Серед найменших єпархій слід відзначити Закарпатську, Тернопільсько-Теребовлянську, Кіцманську. З проголошенням незалежності держави, з відродженням українського православ'я місцеве населення почало усвідомлювати, що УПЦ КП є україноцентричною, на відміну від УПЦ МП. Керівництво церквою перебувало в Києві, регулярні візитації парафій місцевими єпископами, спільні міжконфесійні заходи почали консолідувати населення Західної України, а військова агресія російської федерації у 2014 р. зумовила зневажливе ставлення вірян до керівництва УПЦ МП і їх парафій і активізацію пошуку шляхів до автокефалії українського православ'я.

Ключові слова: православ'я, церква, інституційний розкол, автокефалія, міжконфесійні відносини, національна церква.

INSTITUTIONALIZATION OF THE UOC-KP IN WESTERN UKRAINE (1992-2018)

Abstract. *The purpose of the study is to analyze the institutionalization of the UOC-KP in Western Ukraine, and to determine the structuring of its dioceses in the period 1992-2018. The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity, comprehensiveness and integrity, systematics, as well as the use of methods – analysis and synthesis, historical-comparative, problem-chronological, and world-cultural approaches. The scientific novelty is that for the first time in historiography the institutionalization of the eparchial administrations of the UOC-KP for the whole period of its existence, as well as their educational role in Western Ukraine, is comprehensively shown. Conclusions. With the unification of the UOC and the UAOC in June 1992, a new institution was formed – the UOC-KP and its institutionalization began. With the arrival of Metropolitan Filaret to the patriarchate, the actions to establish the church became more active and effective. With the rejuvenation of the episcopate, the interests of Orthodox believers in the UOC-KP grew. New approaches in the service made it possible to expand the structural departments of the diocesan administration. Analyzing the eparchial administration of the UOC-KP in the western region of Ukraine, it should be noted that the Volyn eparchy with its head Metropolitan Mykhailo (Zinkevych) was one of the most progressive. It not only differed in name (consistory), structure, and ministry, but was also recognized by the patriarch as the best. Among the smallest dioceses should be noted Transcarpathian, Ternopil-Terebovlya, Kitsman. However, despite the small number of parishes, Bishop Varsonofiy (Rudnik), the head of the Transcarpathian diocese, tried to introduce a Sunday school in each entrusted parish, which became a long-term prospect for educating future, patriotic parishioners. It should be noted that a large part of the regions of Western Ukraine has been under the influence of the UGCC for several centuries, and has positioned itself with this church. With the proclamation of the independence of the state, with the revival of Ukrainian Orthodoxy, the local population began to realize that the UOC-KP is Ukraine-centric, in contrast to the UOC-MP. The leadership of the church was in Kyiv, regular visits of parishes by local bishops, joint interfaith activities began to consolidate the population of Western Ukraine. And the military aggression of the Russian Federation since 2014 has forced the faithful to disrespect the leadership of the UOC-MP and their parishes and intensify the search for ways to autocephaly of Ukrainian Orthodoxy.*

Key words: Orthodoxy, church, institutional split, autocephaly, interfaith relations, national church.

Постановка проблеми. Активізація національних процесів наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. в Україні, зумовлена кризою радянського тоталітарного режиму, супроводжувалася хвилею культурного і духовного пробудження. Пройшовши певний шлях розвитку, на сьогодні дослідники констатують, що релігійна мережа в Україні набула усталеного характеру. Бурхливий розвиток релігійного середовища безпосередньо відбувся у перші роки незалежності України, що засвідчує інтенсивне зростання інституційної мережі релігійних організацій країни.

Світове православ'я розуміло, що головною проблемою релігійної ситуації в Україні було протистояння між Українською православною церквою Московського патріархату (далі – УПЦ МП) та Українською православною церквою Київського патріархату (далі – УПЦ КП), які однаково декларували про необхідність об'єднання і взаєморозуміння, натомість продовжували вести політику, що не сприяла міжцерковній згоді та стабільності в суспільстві. На сьогодні, як і раніше, питання релігійного та церковно-конфесійного визначення мають виразний регіональний характер і є важливими, насамперед, для жителів заходу країни. Саме цим фактом обумовлена актуальність даного дослідження. Вирішення релігійного питання, конфесійна консолідація громадян відповідатиме національним інтересам України. Це в свою чергу підсилює актуальність проблеми.

Аналіз джерел та останні дослідження. Аналізу міжконфесійних суперечностей присвячені наукові праці М. Бабія (Бабій, 2005), С. Здіорук (Здіорук, 2011), В. Бондаренка (Бондаренко, 2003), В. Єленського (Єленський, 2021), О. Сагана (Саган, 2008), Л. Филипович (Колодний, Филипович, 2015), П. Яроцького (Яроцький, 2010) та ін. Однак питання релігійності українського суспільства в його соціологічних та регіональних вимірах досліджено не в повній мірі. Окремі аспекти проблеми висвітлено у наших публікаціях (Хоміцький, 2014; Хоміцький, 2016; Хоміцький, 2018). Незначний фактичний джерельний матеріал містить церковна періодика.

Мета статті – проаналізувати інституалізацію УПЦ КП в Західній Україні та з'ясувати структуру і структуру її епархій у 1992-2018 рр.

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х р. XX ст. ідея автокефалії для українців була вкрай актуальною. Окремішність Православної церкви в Україні розглядалась як один із чинників національної безпеки. Один із відомих релігієзнавців А. Колодний, обґрунтовував, що «українське і російське православ'я – це два різні духовно-культурні утворення...» (Колодний, 2001, с. 39).

1-3 листопада 1991 р. у Києво-Печерській лаврі митрополит УПЦ Філарет (Денисенко) скликав Помісний Собор, на якому одногосно було прийнято постанову про надання автокефалії УПЦ Московського патріархату. 31 березня – 4 квітня 1992 р. у Москві в Даниловому монастирі відбувся Архієрейський собор Російської православної церкви (далі – РПЦ), на якому УПЦ відмовили в автокефалії (Офіційний, URL: <http://www.risu.org.ua/>).

Відтак, була зроблена спроба усунути митрополита Філарета від керівництва УПЦ через Харківський «собор». Зібрання у Харкові зруйнувало прийняті в листопаді 1991 р. засади управління і привласнило назву «Українська Православна Церква». Але ця назва не відповідала змісту, оскільки церква залишалась у підпорядкуванні Московського патріархату (далі – УПЦ МП). 22 травня 1992 р. у Києві відбувся Всеукраїнський форум на захист українського православ'я, в якому взяли участь єпископи, духівництво, миряни УПЦ і УАПЦ. Спільна участь у форумі, це був результат попередніх домовленостей щодо об'єднання двох церков в одну (Драбинко, 2002, с. 5).

25-26 червня 1992 р. у резиденції митрополита Філарета (Денисенка) в Києві, відбувся всеукраїнський православний собор, що об'єднав Українську автокефальну православну церкву (далі – УАПЦ) та частину Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ МП) в єдину структуру УПЦ КП. Собор підтвердив обрання митрополита Мстислава патріархом Київським і всієї України. Владика Мстислава (колишній хорунжий Армії УНР, племінник Симона Петлюри) визнали Першоієрархом УАПЦ в США та діаспорі. Нова церква була зареєстрована органами влади.

Утворення УПЦ КП це не лише заслуга митрополита Філарета, єпископа Якова (Панчука) та інших ієрархів вище названих церков, але і заслуга влади. Одним із його ініціаторів був Президент України Л. Кравчук. Патріарх Філарет пізніше зазначав, що Харківський псевдособор, який проголосив утворення УПЦ МП, не був визнаний ні урядом, ні парламентом, а об'єднуючий Собор УПЦ КП і проголошення незалежного автокефального Київського Патріархату депутати вітали стоячи (Гудзик, 2002).

3 липня 1992 р. до 21 жовтня 1995 р. УПЦ КП розвивалася, однак повільними темпами. На це впливали, як внутрішні чинники (конфліктність між архієреями і митрополитом Філаретом), так і зовнішні (супротивні сили УПЦ МП, які дестабілізували ситуацію у релігійному середовищі православних в Україні, відтак і за її межами).

Після проведення Помісного собору УПЦ КП у Володимирському соборі м. Києва 20-21 жовтня 1995 р. патріархом УПЦ КП став митрополит Філарет (Денисенко). З обранням патріарха, розпочалась інтенсивна інституалізація нової церкви. На цей процес впливало багато чинників, як авторитет патріарха Філарета в Києві й за кордоном, так і патріотичні настрої архієреїв, священників і вірян.

У нашому дослідженні звернемо увагу на поняття «інституалізація» та на структурування єпархіальних управлінь і відділів, монастирів, благочинь, парафій, культурно-освітню діяльність УПЦ КП у Західній Україні.

Етимологія поняття «інституалізація» включає в себе процес формування, становлення, розвитку інституту влади, релігійної організації і її структурних підрозділів тощо (Геєць, 2003, с. 82). Церква, як релігійна організація, пройшла процес інституалізації у 1992-2018 р., у ході якого були сформовані як синодальні управління, так і єпархіальні. УПЦ КП ідентифі-

кувала себе національно-державницькою інституцією. Саме цим вона різнилася від УПЦ МП.

З постановам УПЦ КП архієреї, а відтак і священники, стали ідейними натхненниками вірян, рушійною силою української культури. З початку 2014 р., коли військова агресія Росії проти України увійшла в активну фазу, стали опікуватись українським військом.

Структуризація епархій проходила не одномоментно. На це впливали як кадрові, так і фінансові питання, а також і міжконфесійна ситуація. Відроджене українське православ'я, пройшло певні періоди своєї історії, а саме: 1) 1988-1992 р. – відродження УАПЦ; 2) 1992-2000 р. – створення УПЦ КП і формування епархій; 3) 2000-2018 р. – інституалізація УПЦ КП.

Покажемо особливості відродження УАПЦ в областях Західної України упродовж першого періоду. Одним із центрів українського православ'я стало галицьке місто Львів. 19 серпня 1989 р. настоятель львівського храму Петра і Павла прот. Володимир (Ярема) проголосив вихід парафії з юрисдикції Московського патріархату. Невдовзі цей почин підтримали ряд інших парафій УПЦ Львівщини і перейшли в лоно відродженої УАПЦ (Історія, URL: <http://www.gradleva.com>). У квітні 1990 р. на Львівську кафедру рукопокладено відомого у Львові священника, священнослужителя Преображенського храму прот. Андрія (Горака) (Історія, URL: <http://www.gradleva.com>). Сусідня Тернопільська епархія, була утворена у 1988 р. шляхом виділення її зі складу Львівської й розташовувалася в адміністративних межах Тернопільської області. Першим правлячим архієреєм став єпископ Тернопільський і Буцацький Василь (Боднарчук) – в минулому, в'язень концтаборів. Улітку 1991 р. Тернопільщина зустріла патріарха Мстислава (Скрипника), де він відвідав ряд міст області, а в смт. Підволочиськ заклав наріжний камінь під будівництво Троїцького собору (Собор єднання християн Сходу і Заходу). Через нестачу священнослужителів у м. Терехів у 1991 р. заснували Тернопільську духовну семінарію (Історія, URL: <http://www.cerkva.te.ua>).

На Буковині рух за створення Помісної Української православної церкви розпочався у 1990 р. 28 квітня архієрейський сан в УАПЦ одним з перших прийняв єпископ Чернівецький і Хотинський Даниїл (Ковальчук). Згодом єпископський титул, за рішенням синоду, був змінений на Чернівецький і Буковинський. У с. Мамаївці в храмі Покрови Пресвятої Богородиці, що в Кіцманському районі, єпископ Даниїл провів перше богослужіння українською мовою. Ряд автокефальних громад утворилося в Кіцманському, Заставнівському, Вижицькому районах Чернівецької області (Чернівецька, URL: <http://www.chernivtsi.church.ua>).

Автокефальний рух на Рівненщині розпочав відродження у 1989 р. Перший храм УАПЦ було освячено 7 липня 1990 р. у м. Рівне (Свято-Стефанівський храм на Грабнику). Епархію УАПЦ було створено 10 жовтня 1990 р., яка адміністративно включила в себе межі Рівненської області. З 16 вересня 1990 р. до 25 січня 1992 р. епархією керував єпископ Антоній

(Масендич), з 1992 р. – єпископ Полікарп (Пахолюк) (Рівненська єпархія, URL: <http://www.rivne-cerkva>).

На початку 90-х рр. поступово відроджувались і знаходили підтримку в певних колах населення та владних органів Волинської області Луцька і Володимир-Волинська єпархії УАПЦ. Свідченням того, є поява і реєстрація нових релігійних громад, відновлення діяльності луцького Братства св. ап. Андрія Первозванного. Кафедральним собором на той час слугував Хрестовоздвиженський храм м. Луцька, а офіційним друкованим органом єпархії був часопис «Православ'я», перший примірник якого з'явився у квітні 1990 р. 1 квітня 1991 р. вийшов друком перший примірник періодичного видання «На варті», заснованого Луцьким братством. Станом на 1 січня 1992 р. в області було зареєстровано 14 громад УАПЦ (Цап, 2013, с. 225).

На Івано-Франківщині першим єпископом став настоятель кафедрального собору протоіерей Стефан (Абрамчук) (у чернецтві отримав ім'я Андрій) (Православ'я, URL:<http://www.pravoslavie.if.ua>). Наприкінці 1980-х рр. на єпископа Ужгородського і Виноградівського було хіротонізовано Володимира (Романюка). Ужгородсько-Виноградівська єпархія офіційно утворилася 29 квітня 1990 р. (Могила, patriarchia.org.ua).

1992-2000 рр. є періодом великого піднесення національних сил, адже було створено УПЦ КП і розпочався процес формування єпархій в областях Західної України. Значні структурні зміни охопили, зокрема, Львівську єпархію, яка на той час налічувала майже 900 парафій. На її базі 8 вересня 1992р. було створено дві єпархії: Львівсько-Сокальську і Дрогобицько-Самбірську. У березні 1993 р. до складу УПЦ КП увійшла Львівська духовна семінарія УАПЦ. У 1995 р. архієпископ Львівський Андрій (Горак), член священного Синоду УПЦ КП, був удостоєний сану митрополита (Історія, URL: <http://www.gradleva.com>).

Середині 1990-х рр. у Тернопільській єпархії позначена конфліктною ситуацією, що призвела до поділу єпархії. У 1995 р. рішенням Синоду єпархію поділили на дві рівноцінні: Тернопільсько-Буцацьку та Тернопільсько-Кременецьку. Тернопільсько-Кременецьку кафедру Синод довірив єпископу Іову (Павлишину). Єпископська хіротонія була звершена 11 травня 1995 р. у Свято-Володимирівському патріаршому соборі м. Києва. Тернопільсько-Буцацьку єпархією очолював митрополит Василь (Боднарчук). (Історія, URL:<http://www.cerkva.te.ua>).

У 1992 р. до складу УПЦ КП увійшла Івано-Франківська єпархія. У 1993-1995 рр. вона налічувала 395 парафій та більш як 400 священників. Водночас, і в цій громаді не вдалося уникнути конфліктів. У жовтні 1995 р. митрополит Андрій (Абрамчук) з невеликою кількістю священників і громад вийшов із УПЦ КП і увійшов до складу УАПЦ патріарха Димитрія (Яреми) (Православ'я, URL: <http://www.pravoslavie.if.ua>). Керуючим єпархією 30 серпня 1996 р. призначили єпископа Володимира (Ладика). З 23 лютого 1997 р. керуючим став єпископ Володимир (Поліщук), а з 29 жовтня 1997 р. – єпископ Іоасаф (Василиків)

(Православ'я, URL: <http://www.pravoslavie.if.ua>). До складу єпархії входило два діючих чоловічих монастирі: Христо-Воздвиженський Манявський та Свято-Благовіщенський Голинський і 11 благочинь: Богородчанське, Болахівське, Галицьке, Долинське, Калуське, Рогатинське, Рожнятівське, Снятинське, Тлумацьке, Тисменецьке, Івано-Франківське. Кадри священників готував заклад вищої освіти єпархії – Івано-Франківський богословський інститут (Православ'я, URL: <http://www.pravoslavie.if.ua>).

З ініціативи духовенства і постанови Синоду від 3 квітня 1997 р. на Івано-Франківщині було утворено окрему Коломийсько-Косівську єпархію (Рішення, 1997, с. 2), до якої увійшли Коломийський, Косівський, Верховинський, Городенківський і Надвірнянський райони із духовенством, яке виявило бажання увійти до складу УПЦ КП. Правлячим архієреєм призначили єпископа Івана (Бойчука) (Коломийська єпархія, URL: <http://www.kolomija.com>).

На Буковині кількість релігійних громад УПЦ КП упродовж 1992 року збільшилася у п'ять разів: якщо на 1 січня 1992 р. їх було 13, то вже на 1 січня 1993 р. стало 68. Зусиллями тодішнього ректора Чернівецького державного університету проф. С. Костишина, архієпископа Чернівецького і Буковинського Даниїла та громадськості Буковини 29 грудня 1993 р. наказом ректора було відкрито у структурі університету філософсько-теологічний факультет (Готич, 2018, с. 49).

Рішенням Синоду від 30 вересня 1997 р. Чернівецьку єпархію розділили на Чернівецьку і Кіцманську. Керуючим Чернівецькою єпархією залишився митрополит Даниїл з титулом «Чернівецький і Буковинський» (Чернівецька, URL: <http://www.chernivtsi.church.ua>). До складу Кіцманської єпархії увійшли 27 парафій. 12 жовтня 1997 р. єпископом Кіцманським і Заставнівським було хіротонізовано ієромонаха Нікона (Калембера), колишнього клірика Київської єпархії. 25 січня 1999 р. єпархією почав керувати архієпископ Варлаам (Пилипишин). (Чернівецько-Кіцманська єпархія ПЦУ, https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернівецько-Кіцманська_єпархія_ПЦУ).

На Рівненщині після об'єднавчого собору в 1992 р. було створено Рівненську єпархію УПЦ КП, яка включила в себе 14 благочинь: Рівненське районне і міське, Березнівське, Володимирецьке, Гошанське, Демидівське, Дубенське районне і міське, Дубровицьке, Здолбунівське, Корецьке, Костопільське, Клеванське, Млинівське, Острозьке, Радивилівське, Сарненське, які об'єднували 280 діючих парафій. Також розпочали свою інституалізацію 5 монастирів: Свято-Воздвиженський чоловічий монастир (с. Панталія Дубенського району); Свято-Миколаївський чоловічий монастир (м. Дубно); Свято-Воскресенський чоловічий монастир на Повстанських могилах (урочище Гурби); Свято-Георгіївський чоловічий монастир на Козацьких могилах; Свято-Варваринський жіночий монастир. Єпархія розміщувалася в адміністративних межах Рівненської області з кафедральними містами Рівне та Остріг. Резиденція правлячого архієрея та єпархіальне управління Рівненської єпархії знаходилось у першому з цих міст. Кліриками єпархії були 286 свя-

ценників та 10 дияконів. Єпархія мала власний заклад освіти – Рівненську духовну семінарію. Щомісяця виходила єпархіяльна газета «Духовна нива». В єпархіяльному управлінні діяли 5 відділів: інформаційно-видавничий відділ; духовно-патріотичного виховання у зв'язках зі Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України; відділ у справах молоді; відділ по зв'язках з пенетенціарними закладами; відділ по зв'язках з громадськістю та соціального служіння; а також паломницький центр «Воскресіння». З 16 вересня 1992 р. і до 12 квітня 1994 р. Рівненську єпархію очолював єпископ Роман (Балащук), а з 12 квітня 1994 р. до 4 квітня 2000 р. – архієпископ Серафим (Верзун) (Рівненська єпархія, URL: <http://www.rivne-cerkva>).

Процеси інституалізації громад УПЦ КП відбувалися і у Волинській області. 25 липня 1992 р. у Луцьку відбулось віче, що прийняло ухвалу про реєстрацію статуту релігійної громади Троїцького собору та передачу їй комплексу будівель, якими користувалося єпархіяльне управління, духовне училище та однойменна громада УПЦ. Першим єпископом Луцьким і Володимир-Волинським УПЦ КП був єпископ Спиридон (Бабський). Після нього єпархією керував єпископ Серафим (Верзун). 13 жовтня 1992 р. зареєстрували Волинську духовну семінарію (далі – ВДС) УПЦ КП. З цього часу розпочалось фактично офіційне її відродження. Загалом, у 1992 р. в області було зареєстровано 41 громаду УПЦ КП, 23 з яких перейшли з РПЦ (Цап, 2013, с. 225).

11 листопада 1993 р. єпархія отримала нового керівника. Митрополитом Луцьким і Волинським призначили владика Івана (Боднарчука) (Рішення, с. 2). Попереднього керуючого преосвященного Серафима (Верзуна) призначили єпископом Володимир-Волинським, вікарієм Волинської єпархії і ректором ВДС (Цап, 2013, с. 225). Архипастирське служіння митрополита Івана (Боднарчука) на Волинській кафедрі тривало лише рік. За цей час йому вдалося чимало зробити: ним було звершено 42 дияконські і 51 священничу хіротонії. Кількість зареєстрованих парафій зросла з 81 до 109, відповідно священників з 67 до 83. Серед важливих церковних подій того часу – єпархіяльні збори 28 липня 1994 р., на яких вирішувались важливі і актуальні тоді питання: церковна дисципліна, відкриття свічного заводу, заснування художніх майстерень для пошиття священного одягу, виготовлення церковних предметів у колишньому монастирському приміщенні с. Жидичин, перехід на священницькі ризи грецького зразка, освячення корвету «Луцьк» ВМС України тощо (Іоан, 1995, С.11).

Перебуваючи на Волинській кафедрі, владика Іван постійно відчував тиск і неправдиві звинувачення з боку прихильників УПЦ МП. Зокрема, у газеті «Справедливість» ними був надрукований відкритий наклепницький лист, на який владика 23 жовтня 1994 р. написав відповідь, оприлюднену в першу річницю смерті митрополита. Він з боєм писав: «Мені не зрозуміло, чому ви думаєте, що все московське і по-московськи – канонічне і благодатне, а все рідне, українське – прокляте. Так можуть думати тільки страшні ненависни-

ки всього українського» (Іоан, 1995, с. 11). На своїй першій прес-конференції в приміщенні обласної бібліотеки для юнацтва, владика Іван, аналізуючи становище в українському православ'ї, сказав слова, які є актуальними сьогодні: «Ми великий народ з великою історією. Ми маємо свій Київ, який поблагословив Андрій Першопокликаний. Ми маємо свій Йордан – наше Дніпро. Але ми й добре знаємо, що таке кайдани. ... Головне, щоб ми самі себе усвідомили вільними, незалежними, щоб ми самі себе визнали, визнали необхідність нашої єдності». Владика за життя зібрав велику приватну бібліотеку богословської літератури на різних мовах. 9 листопада 1994 р. митрополит Іван на 65-му році життя трагічно загинув в автокатастрофі. Згідно із заповітом його поховали поруч із могилою матері в рідному с. Івано-Пусте Борщівського району Тернопільської області (Цап, 2013, с. 227–228).

На початку січня 1995 р. на Волинську кафедру призначили архієпископа (з 3 червня – митрополита) Якова (Панчука). Того року налічувалось 135 громад УПЦ КП. Завдяки його діяльності значно зросла кількість парафій: за десятилітній період архипастирського служіння їх кількість зросла до 253. Стараннями владика було започатковано два монастирі: чоловічий у Жидичині, та жіночий у Володимирі-Волинському. Також було укладено угоду про співпрацю з обласною лікарнею, де почали діяти храми УПЦ КП (Голос, 2014, с. 7). Під опікою владика Якова також перебувала і ВДС. У зв'язку із зростання чисельності парафій УПЦ КП, а відтак виріс попит на кадри священників, владика зініціював зміну статусу семінарії, яка надавала середню духовну освіту, на академію. У 1995 р. Волинська духовна академія розпочала свою діяльність, однак через рік адміністрація закладу, змушена була повернутись до початкового статусу. Це було пов'язано із протистоянням між митрополитом Львівським Андрієм (Гораком) і владикою Яковом (Панчуком). Суть конфлікту була в тому, що аналогічний заклад набагато раніше було відкрито у Львові, а відтак існування двох академій було не доцільним (Голос, 2014, с. 7).

Розбудовувалася Ужгородсько-Виноградівська єпархія УПЦ КП. 25 червня 1992 р. вона отримала назву Закарпатська (Євсева, URL: <http://www.history.org.ua>).

Період 2000-2018 р. позначений подальшою інституалізацією єпархій УПЦ КП у західних областях України. До складу Львівсько-Сокальської єпархії УПЦ КП на 1 січня 2013 р. входило 11 благочинь: Бродівське, Буське, Городоцьке, Жовківське, Золочівське, Кам'яно-Бузьке, Львівське, Перемишлянське, Пустомитівське, Радеківське, Сокальське із 252 парафіями. Згідно із штатним розписом налічувалось 212 священників, 6 дияконів, діяв чоловічий монастир св. Івана Золотоустого у Львові та жіночий монастир св. Володимира у Червонограді. З 2002 р. видавався єпархіяльний журнал «Церковні дзвони» накладом 3 тис. прим. (Історія, URL: <http://www.gradleva.com>). Дрогобицько-Самбірська єпархія УПЦ КП складалась із 10 благочинь: Дрогобицьке, Жидачівське, Миколаївське, Мостиське, Самбірське, Сколівське,

Старосамбірське, Стрийське, Турківське, Яворівське. Станом на 1 січня 2013 р. вона налічувала 216 парафій і 179 священнослужителів. Єпархіальне управління мало такі відділи: духовно-патріотичного виховання у зв'язках із ЗСУ та іншими військовими формуваннями; сім'ї та молоді; історичної пам'яті та духовної спадщини; видавничий відділ; прес-служба. На території єпархії діяли братства, сестринства, недільні школи, молодіжні братства. Видавався щомісячний часопис «Єпархіальний вісник», перший номер якого вийшов 1 січня 2004 р. (Історія, URL: <http://www.drohobych-orthodox.com>).

Певні зміни відбулися у Тернопільсько-Бучацькій єпархії. 21 січня 2006 р. помер митрополит Василь (Боднарчук) і на прохання духовенства єпископом Тернопільським і Бучацьким було обрано намісника Свято-Феодосіївського ставропігійного чоловічого монастиря м. Києва ігумена Нестора (Писика) (Рішення, 2006, с. 2). 13 травня 2012 р. був почислений на спокій (на пенсію) архієпископ Тернопільський і Кременецький Іов (Павлишин). Відтак, керуючим єпархією було призначено архієпископа Тернопільського і Бучацького Нестора (Писика), який виконував обов'язки за сумісництвом (Рішення синоду 2012, с.2).

Станом на 1 січня 2015 р. до складу Тернопільської єпархії входило 345 парафій. Зареєстровано 3 монастирі. Загальна кількість священнослужителів – 259. В єпархії діяли церковний музей митрополита Якова (Панчука) (с. Лосятин Кременецького району), недільні школи, каплиці при закладах освіти, велася капеланська робота, священники опікувались лікарнями та в'язницями. У 2016 р. в обласному центрі розпочали будівництво кафедрального собору св. Констянтина і Олени. Щомісяця виходив друком єпархіальний вісник «Лампада Православ'я» накладом 2,4 тис. примір. Владика Нестор значну увагу приділяв роботі із молоддю. Зокрема, на хуторі Вірля, що на Кременеччині, щорічно діяли всеукраїнські молодіжні табори. Архієпископ співпрацював із молодіжною організацією «Пласт», яка дала можливість усе більше залучити молодих людей до церкви (Історія, URL: <http://www.cerkva.te.ua>).

12 березня 2009 р. згідно рішення Синоду УПЦ КП на території Тернопільської області була утворена ще одна єпархія – Тернопільсько-Теребовлянська, до складу якої було прийнято 33 парафії УАПЦ регіону. Єпископом Тернопільсько-Теребовлянським Синод призначив протоієрея Петра (Кравчука), настоятеля Свято-Воскресенського храму с. Кобиловолоки, що на Теребовлянщині (Історія, URL: <http://www.eparchy.te.ua>).

До складу Івано-Франківської єпархії входило два діючих чоловічих монастирі (Хресто-Воздвиженський манявський та Свято-Благовіщенський Голинський) і 11 благочинь: Богородчанське, Болехівське, Галицьке, Долинське, Калуське, Рогатинське, Рожнятівське, Снятинське, Тлумацьке, Тисменицьке, Івано-Франківське. Загальна кількість парафій в Івано-Франківській єпархії на початок 2015 р. становила 175, а священнослужителів – 148 (Православ'я, URL: <http://www.pravoslavie.if.ua>). 8 березня 2013 р. за станом здоров'я Синод звільнив від виконання обов'язків керуючого Коломийською

епархією єпископа Івана (Бойчука) і призначив на цю посаду єпископа Юліана (Гаталу) (Коломийська єпархія, URL: <http://www.kolomija.com>). До єпархії входило понад 110 парафій, в яких служило 60 священнослужителів. У юрисдикцію єпархії також входив 1 монастир. Функціонували недільні школи. Кафедральні храми розташовані у Коломиї (Преображення Господнього і св. ап. єв. Івана Богослова). При храмі св. Олени і Константина в Коломиї розміщене єпархіальне управління. Діяло 9 благочинь: Коломийське міське, Коломийське, Отинівське, Верховинське, Городенківське, Косівське, Надвірнянське, Делятинське, Яремчанське (Коломийська єпархія, URL: <http://www.kolomija.com>).

Чернівецька єпархія станом на 1 січня 2009 р. нараховувала 6 благочинь: Вижницьке, Глибоцьке, Заставнівське, Кіцманське, Сторожинецьке, Чернівецьке і відповідно в них 127 парафій. Діяло 2 монастирі: чоловічий влмч. Пантелеймона (с. Шипинці, Кіцманського р-ну) і жіночий Преображення Господнього (с. Васловівці, Заставнівського р-ну). Видавалось періодичне видання єпархії – газета «Благодатний вогонь» (Чернівецька, URL: <http://www.chernivtsi.church.ua>).

На території Чернівецької області функціонувала й Кіцманська єпархія, до якої увійшли 27 парафій. Керуючим єпархією призначили архієпископа Варлаама (Пилипишина) (Кіцманська, URL: <http://www.orthodox.cv.ua>). 13 грудня 2009 р. Синод ухвалив у зв'язку з погіршенням стану здоров'я архієпископа Варлаама звільнити його від керівництва єпархією та почислити на спокій для лікування. На єпископа Чернівецького і Кіцманського хіротонізували клірика Хмельницької єпархії ієромонаха Марка (Гринчевського), а 8 березня 2013 р. керуючим єпархією став архієпископ Онуфрій (Хаврук) (Кіцманська, URL: <http://www.orthodox.cv.ua>). На 1 січня 2009 р. Кіцманська єпархія налічувала понад 30 парафій. При єпархіальному управлінні функціонували відділи: місіонерський, інформаційно-видавничий, відновлено видавництво газети «Православна Буковина». На території єпархії діяв Свято-Прокопіївський жіночий монастир у с. Лекечі Вижницького району, настоятелькою якого була монахиня Філофея (Урванець) (Кіцманська, URL: <http://www.orthodox.cv.ua>).

Значні кадрові зміни мали місце у Закарпатській єпархії. Тут не обійшлося без скандалу. 3 серпня 2003 р. керуючим єпархією став єпископ Кирило (Михайлюк), який отримав титул «Ужгородський і Закарпатський». 26 грудня 2014 р. рішенням Синоду за порушення 83-го Апостольського правила єпископу Кирилу заборонили у священнослужінні до повного покаяння (Закарпатська єпархія, URL: <http://www.cerkva.uz.ua>), а тимчасове керівництво єпархією доручили митрополиту Івано-Франківському і Галицькому Юсафу. 24 січня 2015 р. єпископом Ужгородським і Закарпатським обрали ієромонаха Варсонофія (Рудніка) (Єпископ, URL: <http://www.zakarpattia.net.ua>).

До складу Закарпатської єпархії входила 31 парафія, в яких служили 19 священнослужителів і 1 диякон. В єпархіальному управлінні було 4 відділи: паломницький; у справах молоді; відділ із взаємодії із ЗСУ та право-

охоронними органами; відділ з питань зв'язків з інтелегенцією та митцями Закарпаття. У єпархії сформовано 12 благочинь, а саме: Мукачівське (2 параф.), Ужгородське (9 параф.), Перечинське (2 параф.), Берегівське (1 параф.), Хустське (2 параф.), Виноградівське (1 параф.), Іршавське (1 параф.), Тячівське (4 параф.), Міжгірське (2 параф.), Чопське (1 параф.), Свалявське (1 параф.), Рахівське (5 параф.) (Закарпатська єпархія, URL: <http://www.cerkva.uz.ua>). На території єпархії був один монастир, функціонувало 6 недільних шкіл (Недільні школи. URL: <http://uk.wikipedia.org>).

Рівненською єпархією від 4 квітня 2000 р. до 10 грудня 2005 р. керував митрополит Рівненський і Острозький Даниїл (Чокалюк). З його благословення була заснована щомісячна церковно-релігійна газета «Духовна нива», яка на своїх сторінках висвітлює церковне слово до великої кількості людей Рівненщини. З його благословення побачило світ багато друкованих праць зокрема: «Про мову богослужіння», «Волинський пом'яник», в якій розміщено майже чотириста біографічних нарисів про мучеників і сповідників землі волинської ХХ ст., «Акафіст до св. вмц. Катерини», «Співайте Богові нашому співайте», «3 пісень вінок тобі сплетемо», та багато інших. З 14 грудня 2005 р. до 23 січня 2012 р. Рівненською єпархією керував митрополит Рівненський і Острозький Євсей (Політило), який після себе залишив спад, як полум'яного оратора і проповідника. З 23 січня 2012 р. Рівненською єпархією керує архієпископ Рівненський і Острозький Іларіон (Процик), постійний член Синоду УПЦ КП, а також голова Управління зовнішніх церковних зв'язків (Рівненська єпархія, URL: <http://www.rivne-cerkva>).

На Волинську кафедру Синод прийняв рішення і призначив 18 травня 2004 р. єпископа Михаїла (Зінкевича). 22 січня 2009 р. його піднесли до сану архієпископа, а 23 січня 2012 р. – до сану митрополита. Єпархія охоплювала північ, захід та південь Волинської області, а це 15 районів. На 31 грудня 2013 р. єпархія складається із духовної консисторії (єпархіальне управління), у якій діяли 5 відділів; 360 парафій, об'єднаних у 22 деканати; 5 монастирів, 2 скити; православна академія; 299 священнослужителів; 2 братства (Історія. URL: <http://www.pravoslavia.volyn.ua>). Головний храм єпархії з 1992 р. – Троїцький собор, кафедра єпархіального архієрея (Цап, 2015, с. 188–204)

Важливим центром єпархіального життя була ВДС, якій прийшлося у 2009 р. пережити спустошливу пожежу. Владика Михаїл із згарищ зумів відродити унікальний освітній заклад. 13 травня 2011 р. рішенням Синоду УПЦ КП було ухвалено реорганізувати семінарію у Волинську православну богословську академію (далі – ВПБА). Нині ВПБА є одним із найкращих закладів освіти УПЦ КП. Статус Академії активізував викладачів і студентів до більш наполегливої науково-дослідницької праці, результатом якої стала поява у 2013 р. щорічного богословсько-історичного наукового журналу «Волинський Благовісник». При академії діє видавництво (Історія, URL: <http://www.vpba.edu.ua>), відбуваються різного роду просвітницькі заходи (Волинська, URL: <http://www.vpba.org>).

На території єпархії діяли чотири монастирі: чоловічі ((Успіння Пресвятої Богородиці (с. Соколи Рожищанського району), св. Миколая Чудотворця (с. Жидичин Ківерцівського району), св. Архангельський (м. Луцьк)) і жіночий (св. Василя Великого); два скити (Цап, 2015, с. 188–204).

Волинську єпархію визнали найуспішнішою єпархією в Україні. Про це стало відомо під час традиційної проповіді опісля Божественної Літургії в кафедральному соборі св. Трійці 7 лютого 2016 р. Митрополит Луцький і Волинський Михаїл (Зінкевич) розповів: нещодавно звітуючись у Києві щодо справ Волинської єпархії, йому стало відомо, що її визнано найкращою. Це спричинено тим, що саме у Волинській єпархії найбільша кількість парафіян та храмів. Окрім того, саме на Волині щорічно відкривають бл. 10 нових храмів (Волинська, URL: <http://konkurent.in.ua>). 22-23 січня 2017 р. у Києві відбувся Синод УПЦ КП, на якому ухвалили утворити у складі Володимир-Волинську єпархію (Волинська, URL: <http://konkurent.in.ua>). Єпископом Володимир-Волинським і Турійським Синод призначив Матфея (Шевчука) (Рішення, 2017, с. 2).

У таблиці 1 покажемо динаміку зростання релігійних громад єпархій західних областей України.

Таблиця 1.

Чисельність релігійних громад на території Західної України за адміністративно-територіальними одиницями станом на 2004 й 2017 року й відсоток збільшення їх кількості
(Демченко, Корнус. Регіональні особливості розміщення, с. 58)

Області Західної України	Релігійні організації УПЦ КП		Зростання релігійних організацій (%)
	2004 р.	2017 р.	
Волинська	248	403	62,5
Закарпатська	18	56	211,1
Івано-Франківська	273	328	20,2
Львівська	413	504	22,1
Рівненська	280	360	28,6
Тернопільська	210	365	73,8
Чернівецька	138	181	31,2

Загалом, після 2007 р. частка тих, хто відносив себе до УПЦ КП, значно зростає. Це пояснюється зростанням суспільного інтересу до ситуації в українському православ'ї. Згідно з інформаційним звітом Міністерства культури України «Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні за 2012 рік» розподіл релігійних організацій за конфесійною ознакою засвідчив в Україні домінування православ'я, до складу якого на початку 2013 р. входило 19107 релігійних організацій, що становить 51,6% від загальної кількості релігійних осередків віруючих країни. Як засвідчив звіт найчисельнішою серед православних церков України була Українська православна

церква Московського патріархату (УПЦ МП), її релігійні організації на початок 2013 року становили 67,5% православних громад країни, або 34,8% від всіх релігійних організацій держави (Про стан. URL:<http://mincult.kmu.gov>). УПЦ КП за кількістю релігійних громад посідала друге місце в країні. 2013 року релігійні організації УПЦ КП становили 24,6% православних осередків країни, або 12,7% від всіх релігійних організацій держави (Особливості, URL:<http://razumkov.org.ua>). Станом на початок 2014 р. УПЦ МП налічувала 12714 громад, а до УПЦ КП належали 4661 громад (Коваль, 2013, с. 88–98).

Чисельність вірян трьох православних деномінацій – УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ, зазнавала відчутних коливань, що могло бути чинником як відмови частини православних від церковної визначеності (група «просто православних»), так і переходів віруючих від однієї Церкви (юрисдикції) до іншої. Загалом, упродовж 2010-2018 рр. число вірян УПЦ МП постійно зменшувалося, а вірян УПЦ КП – навпаки, зростало: у 2018 р. УПЦ КП була найчисельнішою із православних Церков, об'єднуючи 43% православних, або 29% громадян країни загалом. Така динаміка відбивала й негативне ставлення громадян до позиції УПЦ МП, яка не засудила російську агресію проти України, не визнала РФ державою-агресором і не відмежувалася від позиції Московського патріархату, створюючи ризики використання своєї мережі для просування ідеології «русского мира» (Офіційний, URL: <http://www.risu.org.ua>).

Не заглиблюючись в історичні реалії треба відмітити, що на початку проголошення незалежності Української держави була можливість створити незалежну православну церкву. Однак тоді, на жаль, не вдалося реалізувати її в повній мірі (Коваль, 2013, с. 88–98).

Варто зазначити, що на фоні подій революції Гідності УПЦ КП у 2014-2015 рр. вигідно вирізнялася активною діяльністю. Де-факто з березня 2014 р. вона почала відігравати роль духовного лідера нації, зробивши точками опори духовний подвиг Михайлівського монастиря під час Євромайдану та патріотичну мобілізуючу риторику патріарха Філарета (Чорноморець, 2015, с. 34–40).

Київський патріархат докладав багато практичних зусиль щодо протистояння путінізму. У своєму «Зверненні до Собору єпископів Української православної церкви, до Предстоятеля Української православної церкви, Митрополита Київського та всієї України Онуфрія» Президент П. Порошенко висловив переконання, що Собор відгукнеться на прагнення українського народу у час випробувань, його рішення будуть спрямовані на підтримку всенародних зусиль, на активізацію процесів міжцерковного діалогу та консолідації українського православ'я, соціального захисту постраждалих від агресії, зміцнення державно-церковного партнерства у справі допомоги воїнам, реабілітації тих, хто повернувся з фронту (Звернення, URL: <http://www.president.gov.ua>).

Висновки. З об'єднанням УПЦ і УАПЦ у червні 1992 р. сформувався нова інституція – УПЦ КП і розпочалась її інституалізація. З приходом до патріаршества митрополита Філарета дії із утвердження церкви стали більш актив-

нішими і результативнішими. З омолодженням єпископату, зріс інтерес православних віруючих до УПЦ КП. Нові підходи в служінні дали можливість розширити структурні відділи єпархіальних управлінь. Аналізуючи єпархіальні управління УПЦ КП в західному регіоні України, слід зазначити, що однією із найбільш прогресивних була Волинська єпархія на чолі із митрополитом Михаїлом (Зінкевичем). Вона не лише вирізнялась назвою (консисторія), структурою і служінням, але й була відзначена патріархом, як найкраща. Серед найменших єпархій слід відзначити Закарпатську, Тернопільсько-Теребовлянську, Кіцманську. Керівництво церквою перебувало в Києві, регулярні візитації парафій місцевими єпископами, спільні міжконфесійні заходи почали консолідувати населення Західної України, а військова агресія російської федерації у 2014 р. зумовила зневажливе ставлення вірян до керівництва УПЦ МП і їх парафій і активізацію пошуку шляхів до автокефалії українського православ'я.

Список використаних джерел і літератури:

Бабій, М. (2005). Міжконфесійні відносини: теоретичний і практичний аспекти виміру. *Релігійна свобода: Релігія в постмодерному суспільстві: соціально-політичні, правові та конфесійні аспекти*: наук. щорічн., (10). Київ, 5–19.

Бондаренко, В. (2003). Релігійне життя в сучасній Україні: стан, тенденції та проблеми розвитку. *Людина і світ*, (12), 36–39.

Волинська єпархія УПЦ КП – найкраща в Україні. URL: <http://konkurent.in.ua/publication/1531/volinska-eparhiya-upc-kp-najkrascha-v-ukrayini> (дата звернення: 27.12.2019).

Волинська православна богословська академія. URL: <http://www.vpba.org> (дата звернення: 24.09.2018).

Геєць, В. М., Панченко, Є. Г., Лібанова Є. М. та ін. (2003). *Перехідна економіка*: підручник. Київ: Вища школа, 591 с.

Горбик, С. (прот.). Єпископ Ужгородський і Закарпатський Варсонофій: Не втрачати можливості спілкування з людьми... URL: <http://zakarpattya.net.ua/News/135328-Ієрєскоп-Ужгородський-і-Закарпатський-Варсонофій-Не-втрачати-можливості-спілкування-з-людьми...> (дата звернення: 10.10.2018).

Готич, М. (2018). Теологічне відділення філософсько-теологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: процес відродження та специфіка функціонування в 90-і рр. ХХ ст. *Труди Київської Духовної Академії*, (18 (190)), Київ, 46–53.

Гудзик, К. (1999). Могили Патріарха перетворено на символ розбрату. *День*, 25 вересня. URL: <http://patriarchia.org.ua/patriarkh-volodimir-muchenik-za-zhittya-v/v-Ukrainijspui/bitstream/123456789/12522/1/25Khomitskyu.pdf> (дата звернення: 25.09.2017).

Гудзик, К. (2002). Тільки міцна впливова церква має шанс стати єдиною і визнаною. *День*, 123 (12 липня). URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/tilki-micnavpivova-cerkva-maie-shans-stati-iedinoyu-i-viznanoju> (дата звернення: 20.10.2021).

Демченко, Я. А., Корнус, О. Г. (2017). Регіональні особливості розміщення релігійних громад Української православної церкви Київського патріархату в Україні. *Друзі Сумські наукові географічні читання*: зб. матер. Всеукр. наук. конф. (сс. 57–62). Суми.

Драбинко, О. (2002). *Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории)*. Киев: Издание Свято-Успенской Киево-Печерской Лавры, 287 с.

Добрий пастир. URL: <http://www.pokrova16mb.com/dobriy%20pastir.pdf> (дата звернення: 16.08.2018).

Євсєєва, Т. М. (2019). Українська Православна Церква (УПЦ). *Енциклопедія історії України: Україна-Українці* (Кн. 2). Київ: Наукова думка, 638–644.

Еленський, В. (2021). Православ'я в процесі політичних трансформацій посткомуністичного простору. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/elenskiy_pravoslavia.pdf (дата звернення: 03.05.2021).

Закарпатська єпархія ПЦУ. URL: http://uk.wikipedia.org/wiki/Закарпатська_єпархія_ПЦУ (дата звернення: 09.12.2019).

Засідання Розширеного Священного Синоду УПЦ КП. (1994). *Київський Патріархат*, 3(9) (вересень), 2.

Захарук, П. (свящ.). Офіційний сайт Чернівецько-Кицманської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. URL: <http://www.orthodox.cv.ua> (дата звернення: 25.04.2016).

Звернення Президента України до Собору єпископів Української православної церкви, до Предстоятеля Української православної церкви, Митрополита Київського та всієї України Онуфрія. URL: <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-soboru-episkopiv-ukrayins-36678> (дата звернення: 08.09.2018).

Здіорук, С. І. (2011). Вплив релігії на демократичний поступ української нації в новітню добу. *Релігійна свобода: Релігія в постмодерному суспільстві: соціально-політичні, правові та конфесійні аспекти*: наук. щорічн., (16). Київ, 280–288.

Закарпатська єпархія УПЦ КП. URL: <http://www.cerkva.uz.ua/p/eparchy.html> (дата звернення: 09.12.2019).

Іоан (митр. Луцький і Волинський). (1995). Як ми зараз далеко відійшли від науки Христової. *Народна трибуна*, 82(513) (3 листопада). Луцьк, 11.

Історія Волинської Православної Богословської Академії. URL: <http://www.vpba.edu.ua/video/vpba-providniy-dukhovniy-navchalniy-zaklad-pcu-0> (дата звернення: 02.01.2017).

Історія Дрогобицько-Самбірської єпархії. URL: <http://www.drohobych-orthodox.com> (дата звернення: 22.01.2018).

Історія Львівської єпархії. URL: <http://gradleva.com> (дата звернення: 25.04.2018).

Історія Тернопільської єпархії УПЦ КП. URL: http://cerkva.te.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=33 (дата звернення: 25.12.2018).

Історія Тернопільсько-Теребовлянської єпархії. URL: <http://eparchy.te.ua/istoriya-eparxii/> (дата звернення: 25.12.2018).

Кафедральний собор Святої Трійці в Луцьку. URL: <http://www.pravoslavivolyni.org.ua/yeparkhiia/kafedralnyi-sobor/> (дата звернення: 25.12.2018).

Коваль, І. В. (2013). Релігійна модернізація України у контексті євроінтеграційних процесів. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*, (3), 88–98.

Колодний, А. (2001). Духовні засади християнства – основа поєднання його Церков і течій. *Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні*. Київ, 39.

Колодний, А., Филипович, Л. (2015). *Релігія – Світ – Україна*: колект. монограф. (у 3 кн., Кн. 1: Релігія у світі за умов культурно-цивілізаційного діалогу). Київ: Українська асоціація релігієзнавців, 339 с.

Коломийська єпархія. URL: <http://kolomija.com> (дата звернення: 09.12.2018).

Недільні школи Закарпатської єпархії УПЦ КП. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%...> (дата звернення: 06.06.2017).

Определения Собора Украинской Православной Церкви 1-3 ноября 1991 г. *Собор Украинской Православной Церкви 1-3 ноября 1991 г.* Киев, 1992, 36–39.

Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян тенденції 2010-2018 рр. (інформаційні матеріали). URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf (дата звернення: 02.15.2019).

Офіційний сайт Релігійно-інформаційної Служби України URL: <http://www.risu.org.ua/> (дата звернення: 02.15.2019).

Попович, В. М. (2015). Соціальне вчення християнства: порівняльний аналіз різних конфесій. *Гілея: науковий вісник*, (93), 237–241.

Православ'я на Прикарпатті. URL: <http://pravoslavie.if.ua> (дата звернення: 25.12.2018).

Призначено архієпископа Якова (Марчука) URL: http://pravoslavnews.com.ua/news/drogobysko_sambirska_eparhija/ (дата звернення: 14.09.2016).

Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/279632;sessionid=D19100BCFDDAD54372055518858DA76> (дата звернення: 08.08.2018).

Рівненська єпархія УПЦ КП. URL: <http://rivne-cerkva.ru.ua/eparhia/upravlinnia.html> (дата звернення: 25.04.2016).

Рішення Священного синоду від 11.11.1993 р., журнал № 2. (1993). *Київський Патріархат*, 11 (6) (листопад), 2.

Рішення священного Синоду від 3.04.1997 р., журнал № 8. (1997). *Київський Патріархат*, 4(6) (квітень), 2.

Рішення священного Синоду від 28.02.2006 р., журнал № 11. (2006). *Київський Патріархат*, 2(9) (вересень), 2.

Рішення священного Синоду від 13.05.2012 р., журнал № 19. (2012). *Київський Патріархат*, 5(3) (травень), 2.

Рішення Синоду УПЦ КП від 20.10.2012 р., журнал № 33. (2012). *Київський Патріархат*, 10(7) (жовтень), 2.

Рішення священного Синоду від 8.03.2013 р., журнал № 11. (2013). *Київський Патріархат*, 3(4) (березень), 2.

Рішення Синоду УПЦ КП від 22-23 січня 2017 р. (2017). *Київський Патріархат*, № 1(2) (січень), 2.

Саган, О. Н. (2008). Особливості розвитку державно-конфесійних відносин у сучасній Україні. *Релігійна свобода: Релігія в постмодерному суспільстві: соціально-політичні, правові та конфесійні аспекти*: наук. збір., (13). Київ, 47–54.

Святиня. URL: <http://cerkva-vv.info/holy> (дата звернення: 17.01.2020).

Українська автокефальна православна церква (1990-2018). URL: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_автокефальна_православна_церква_\(1990-2018\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_автокефальна_православна_церква_(1990-2018)) (дата звернення: 01.02.2019).

Хоміцький, В. (2018). Особливості інституалізації УПЦ КП в період становлення незалежності України (1991-1993 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія. Історія* (Вип. 2, Ч. 1). Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 142–148.

Хоміцький, В. (2014). Окремі аспекти пастирського служіння митрополита Іоана (Боднарчука). *Українське православ'я у контексті вітчизняної історії та суспільних*

трансформацій (пам'яті митрополитів Василя (Липківського) та Іоана (Боднарчука): матер. всеукр. наук.-практ. конф. (с. 222). Тернопіль, Київ.

Хомицький, В. (2016). Внесок митрополита Якова (Панчука) у розвиток автокефального руху 1992-2004 рр. в Україні. *Роль особистості в Церкві*: матер. міжнарод. наук.-практ. конф. (с. 262). Луцьк.

Цап, М. (прот.). (2013). Історія єпархії. *Волинський благовісник*: богослов.-іст. наук. журн. ВПБА УПЦ Київського Патріархату, (1). Луцьк. URL: <http://www.pravoslavia.volyn.ua> (дата звернення: 06.06.2015).

Цап, М. (прот.). (2013). Митрополит Іван (Боднарчук) і третє відродження УАПЦ та проголошення Київського Патріархату. *Волинський благовісник*: богослов.-іст. наук. журн. ВПБА УПЦ Київського Патріархату, (1). Луцьк, 227–228.

Цап, М. (прот.). (2015). Протоіерей Олексій Моргаєвський і його служіння в Жидичині. *Волинський благовісник*: богослов.-іст. наук. журн. ВПБА УПЦ Київського Патріархату, (3). Луцьк, 188–204.

Чернівецько-Буковинської єпархія. URL: <http://chernivtsi.church.ua> (дата звернення: 08.08.2018).

Чернівецько-Кіцманська єпархія ПЦУ. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернівецько-Кіцманська_єпархія_ПЦУ (дата звернення: 11.07.2021).

Чорноморець, Ю. (2015). Сучасна криза українського християнства як предмет аналізу наративної герменевтики. *Релігія та соціум*, 3, 34–40.

Штинько, В. (1994). Служив Богові й Україні. *Волинь*, 130 (12962) (12 листопада), 1.

Яроцький, П. Л. (2010). Релігія в країнах Східної та Центральної Європи після соціалізму. *Українське релігієзнавство*, (56), 89–104.

References:

Babii, M. (2005). Mizhkonfesiini vidnosyn: teoretychnyi i praktychnyi aspekty vymiru [Interfaith relations: theoretical and practical aspects of measurement]. *Relihiina svoboda: Relihiina v postmodernomu suspilstvi: sotsialno-politychni, pravovi ta konfesiini aspekty*: nauk. shchorichn., (10). Kyiv, 5–19. [in Ukrainian].

Bondarenko, V. (2003). Relihiine zhyttia v suchasni Ukraini: stan, tendentsii ta problemy rozvytku [Religious life in modern Ukraine: state, trends and problems of development]. *Liudyna i svit*, (12), 36–39. [in Ukrainian].

Volynska yeparkhiia UPTs KP – naikrashcha v Ukraini [The Volyn eparchy of the UOC-KP is the best in Ukraine]. Retrieved from <http://konkurent.in.ua/publication/1531/volynska-yeparhiya-upc-kp-najkrascha-v-ukrayini>. [in Ukrainian].

Volynska pravoslavna bohoshlovska akademiia [Volyn Orthodox Theological Academy]. Retrieved from <http://www.vpba.org> [in Ukrainian].

Heyets', V. M., Panchenko, YE. H., Libanova YE. M. ta in. (2003). *Perekhidna ekonomika* [Transition economy]: pidruchnyk. Kyiv: Vyshcha shkola, 591 s. [in Ukrainian].

Horbyk, S. (prot.). Yepyskop Uzhhorodskiy i Zakarpatskiy Varsonofii: Ne vtrachaty mozhyvosti spilkuvannya z liudmy [Bishop of Uzhhorod and Zakarpattia Varsonofiy: Do not lose the opportunity to communicate with people]. Retrieved from <http://zakarpattia.net.ua/News/135328-IEpyskop-Uzhhorodskiy-i-Zakarpatskiy-Varsonofii-Ne-vtrachaty-mozhyvosti-spilkuvannya-z-liudmy> [in Ukrainian].

Hotych, M. (2018). Teolohichne viddilennya filosofsk'ko-teolohichnoho fakul'tetu Chernivets'koho natsional'noho universytetu imeni Yuriya Fed'kovycha: protses vidrodzhennya ta spetsyfika funktsionuvannya v 90-i rr. XX st. [Theological Department of the Faculty of

Philosophy and Theology of Chernivtsi Yuri Fedkovych National University: of the process of revival and the specifics of functioning in the 90s of the XX century]. *Trudy Kyivivs'koyi Dukhovnoyi Akademiyi*, (18 (190)), Kyiv, 46–53. [in Ukrainian].

Gudzyk, K. (1999). Mohylyu Patriarkha peretvoreno na symbol rozbratu [The Tomb of the Patriarch has been turned into a symbol of discord]. *Den*, 25 veresnia. Retrieved from <http://patriarchia.org.ua/patriarkh-volodimir-muchenik-za-zhittya-v/vUkrainijspui/bitstream/123456789/12522/1/25Khomitsky.pdf> [in Ukrainian].

Gudzyk, K. (2002). Til'ky mitsna vplyvova tserkva maye shans staty yedynoyu i vyznanoyu [Only a strong influential church has a chance to become united and recognized]. *Den'*, 123 (12 lypnya). Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/tilki-micnavplivova-cerkva-maie-shans-stati-iedynoyu-i-vyznanoyu> [in Ukrainian].

Demchenko, Ya. A., Kornus, O. H. (2017). Rehionalni osoblyvosti rozmishchennia relihiinykh hromad Ukrainiskoi pravoslavnoi tserkvy Kyivskoho patriarkhatu v Ukraini [Regional features of the location of religious communities of the UOC-KP]. *Druhi Sumski naukovy heohrafichni chytannia*: zb. mater. Vseukr. nauk. konf. (ss. 57–62). Sumy. [in Ukrainian].

Drabinko, O. (2002). *Pravoslaviye v posttotalitarnoy Ukrainie (vekhi istorii)* [Orthodoxy in Post-Totalitarian Ukraine (Milestones of History)]. Kiyev: Izdaniye Svyato-Uspenskoj Kiyevy-Pecherskoj Lavry, 287 s. [in Russian].

Dobryi pastyr [Good shepherd]. Retrieved from <http://www.pokrova16mb.com/dobryi%20pastir.pdf> [in Ukrainian].

Yevsieieva, T. M. (2019). Ukrainiska Pravoslavna Tserkva (UPTs) [Ukrayins'ka Pravoslavna Tserkva (UPTS)]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Ukraina-Ukrainci* (Kn.2). Kyiv: Naukova dumka, 638–644. [in Ukrainian].

Yelenskyi, V. (2021). Pravoslavia v protsesi politychnykh transformatsii postkomunistychnoho prostoru [Orthodoxy in the process of political transformations of the post-communist space]. Retrieved from http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/elenskyi_pavoslavia.pdf [in Ukrainian].

Zakarpatska yeparkhiia PTsU [Transcarpathian Diocese of the PCU]. Retrieved from http://uk.wikipedia.org/wiki/Закарпатська_єпархія_ПЦУ [in Ukrainian].

Zasidannia Rozshyrenoho Sviashchennoho Synodu UPTs KP [Meeting of the Extended Holy Synod of the UOC-KP]. (1994). *Kyivskiy Patriarkhat*, 3(9) (veresen), 2. [in Ukrainian].

Zakharuk, P. (sviashch.). Ofitsiinyi sait Chernivetsko-Kitsmanskoj yeparkhii Ukrainiskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu [Official site of the Chernivtsi-Kitsman eparchy of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate]. Retrieved from <http://www.orthodox.cv.ua> [in Ukrainian].

Zvernennia Prezydenta Ukrainy do Soboru yepyskopiv Ukrainiskoi pravoslavnoi tserkvy, do Predstoiatelia Ukrainiskoi pravoslavnoi tserkvy, Mytropolyta Kyivskoho ta vsiei Ukrainy Onufriia [Address of the President of Ukraine to the Council of Bishops of the Ukrainian Orthodox Church, to the Primate of the Ukrainian Orthodox Church, Metropolitan of Kyiv and All Ukraine Onufriy]. Retrieved from <http://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezydenta-ukrayini-do-coboru-yepyskopiv-ukrayins-36678> [in Ukrainian].

Zdioruk, S. I. (2011). Vplyv relihii na demokratychnyi postup ukrainiskoi natsii v novitniyu dobu [Influence of religion on the democratic progress of the Ukrainian nation in modern times]. *Relihiina svoboda: Relihiia v postmodernomu suspilstvi: sotsialno-politychni, pravovi ta konfesiiini aspekty*: nauk. shchorichn., (16). Kyiv, 280–288. [in Ukrainian].

Zakarpatska yeparkhiia UPTs KP [Transcarpathian Diocese of the UOC-KP]. Retrieved from <http://www.cerkva.uz.ua/p/eparchy.html> [in Ukrainian].

Іоан (mytr. Lutskyi i Volynskyi). (1995). Yak my zaraz daleko vidiishly vid nauky Khrystovoi [How far we have now departed from the teachings of Christ]. *Narodna trybuna*, 82(513) (3 lystopada), 11. [in Ukrainian] Istoriiia Volynskoi Pravoslavnoi Bohoslovskoi Akademii [History of Volyn Orthodox Theological Academy]. Retrieved from <http://www.vpba.edu.ua/video/vpba-providniy-navchovniy-navchalniy-zaklad-pcu-0> [in Ukrainian].

Istoriiia Drohobytsko-Sambirskoi yeparkhii [History of the Drohobych-Sambir Diocese]. Retrieved from <http://www.drohobych-orthodox.com> [in Ukrainian].

Istoriiia Lviskoi yeparkhii [History of the Lviv Diocese]. Retrieved from <http://gradleva.com> [in Ukrainian].

Istoriiia Ternopilskoi yeparkhii UPTs KP [History of the Ternopil Eparchy of the UOC-KP]. Retrieved from http://cerkva.te.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=33 [in Ukrainian].

Istoriiia Ternopilsko-Terebovlianskoi yeparkhii [History of the Ternopil-Terebovlya Eparchy]. Retrieved from <http://eparchy.te.ua/istoriia-eparhii/> [in Ukrainian].

Kafedralnyi sobor Sviatoi Triiti v Lutsku [Holy Trinity Cathedral in Lutsk]. Retrieved from <http://www.pravoslaviavolyni.org.ua/yeparkhiia/kafedralnyi-sobor/> [in Ukrainian].

Koval, I. V. (2013). Relihiina modernizatsiia Ukrainy u konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [Religious modernization of Ukraine in the context of European integration processes]. *Prykarpatskyi visnyk NTSh. Dumka*, (3), 88–98. [in Ukrainian].

Kolodny, A. (2001). Spiritual principles of Christianity – the basis of its combination of Churches and currents [The spiritual foundations of Christianity are the basis for the union of its Churches and currents]. *Ecumenism and problems of interfaith relations in Ukraine*. Kyiv, 39. [in Ukrainian].

Kolodnyi, A., Fylypovych, L. (2015). *Relihiia – Svit – Ukraina* [Religion – World – Ukraine]: kolekt. monohraf. (u 3 kn., Kn. 1: Relihiia u sviti za umov kulturno-tyvilizatsiino-ho dialohu). Kyiv: Ukrainaska asotsiatsiia relihiieznavtsiv, 339 s. [in Ukrainian].

Kolomyiska yeparkhiia [Kolomyia Diocese]. Retrieved from <http://kolomija.com> [in Ukrainian].

Nedilni shkoly Zakarpatskoi yeparkhii UPTs KP [Sunday schools of the Transcarpathian eparchy of the UOC-KP]. Retrieved from <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%...> [in Ukrainian].

Opredeleniia Sobora Ukrainskoy Pravoslavnoy Tserkvi 1-3 noyabrya 1991 g. [Determinations of the Council of the Ukrainian Orthodox Church on November 1-3, 1991]. *Sobor Ukrainskoy Pravoslavnoy Tserkvi 1-3 noyabrya 1991 g.* Kiyev, 1992, 36-39 [in Russian].

Osoblyvosti relihiinoho i tserkovno-relihiinoho samovyznachennia ukrainskykh hromadian tendentsii 2010-2018 rr. (informatsiini materialy) [Features of religious and church-religious self-determination of Ukrainian citizens trends 2010-2018]. Retrieved from http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf [in Ukrainian].

Ofitsiinyi sait Relihiino-informatsiinoi Sluzhby Ukrainy [Official site of the Religious Information Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.risu.org.ua/> [in Ukrainian].

Popovych, V. M. (2015). Sotsialne vchennia khrystyianstva: porivnialnyi analiz riznykh konfesii [Social doctrine of Christianity: a comparative analysis of different denominations]. *Hileia: naukovyi visnyk*, (93), 237–241. [in Ukrainian].

Pravoslavia na Prykarpatti [Orthodoxy in the Carpathians]. Retrieved from <http://pravoslavia.if.ua> [in Ukrainian].

Pryznacheno arkhieypyskopa Yakova (Marchuka) [Appointed Archbishop Jacob (Marchuk)]. Retrieved from http://pravoslavnews.com.ua/news/drohobycko_sambirska_eparhiya/ [in Ukrainian].

Pro stan i tendentsii rozvytku relihiinoi sytuatsii ta derzhavno-konfesiinykh vidnosyn v Ukraini [On the state and trends of the religious situation and state-confessional relations in Ukraine]. Retrieved from <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/279632;jsessionid=D19100BCFDDAD54372055518858DA76> [in Ukrainian].

Rivnenska yeparkhiia UPTs KP [Rivne Eparchy of the UOC-KP]. Retrieved from <http://rivne-cerkva.ru.ua/eparhia/upravlinnia.html> [in Ukrainian].

Rishennia Sviashchenoho synodu vid 11.11.1993 r., zhurnal № 2 [Decision of the Holy Synod of 11.11.1993, magazine № 2]. (1993). *Kyivskiy Patriarkhat*, 11 (6) (lystopad), 2. [in Ukrainian].

Rishennia sviashchenoho Synodu vid 3.04.1997 r., zhurnal № 8 [Decision of the Holy Synod of April 3, 1997, magazine № 8]. (1997). *Kyivskiy Patriarkhat*, 4(6) (kviten), 2. [in Ukrainian].

Rishennia sviashchenoho Synodu vid 28.02.2006 r., zhurnal № 11 [Decision of the Holy Synod of February 28, 2006, magazine № 11]. (2006). *Kyivskiy Patriarkhat*, 2(9) (veresen), 2. [in Ukrainian].

Rishennia sviashchenoho Synodu vid 13.05.2012 r., zhurnal № 19 [Decision of the Holy Synod of 13.05.2012, magazine № 19]. (2012). *Kyivskiy Patriarkhat*, 5(3) (traven), 2. [in Ukrainian].

Rishennia Synodu UPTs KP vid 20.10.2012 r., zhurnal № 33 [Decision of the Synod of the UOC-KP dated October 20, 2012, magazine № 33]. (2012). *Kyivskiy Patriarkhat*, 10(7) (zhovten), 2. [in Ukrainian].

Rishennia sviashchenoho Synodu vid 8.03.2013 r., zhurnal № 11 [Decision of the Holy Synod of March 8, 2013, magazine № 11]. (2013). *Kyivskiy Patriarkhat*, 3(4) (berezen), 2. [in Ukrainian].

Rishennia Synodu UPTs KP vid 22-23 sichnia 2017 r. [Decision of the Synod of the UOC-KP of January 22-23, 2017] (2017). *Kyivskiy Patriarkhat*, №1(2) (sichen), 2. [in Ukrainian].

Sahan, O. N. (2008). Osoblyvosti rozvytku derzhavno-konfesiinykh vidnosyn u suchasni Ukraini [Religious freedom: Religion in postmodern society: socio-political, legal and religious aspects: Scientific Yearbook]. *Relihiina svoboda: Relihiia v postmodernomu suspilstvi: sotsialno-politychni, pravovi ta konfesiini aspekty*: nauk. shchorich., (13). Kyiv, 47–54. [in Ukrainian].

Sviatynia [Shrine]. Retrieved from <http://cerkva-vv.info/holy> [in Ukrainian].

Ukrainska avtokefalna pravoslavna tserkva (1990-2018) [Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (1990-2018)]. Retrieved from [http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_автокефальна_православна_церква_\(1990–2018\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_автокефальна_православна_церква_(1990–2018)) [in Ukrainian].

Khomitskiy, V. (2018). Osoblyvosti instyutalizatsii UPTs KP v period stanovlennia nezalezhnosti Ukrainy (1991-1993 rr.) [Peculiarities of institutionalization of the UOC-KP during the period of independence of Ukraine (1991-1993)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya. Istorii* (Vyp. 2, Ch. 1). Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 142–148. [in Ukrainian].

Khomitskiy, V. (2014). Okremi aspekty pastyrskoho sluzhinnia mytropolyta Ioana (Bodnarchuka) [Some aspects of the pastoral ministry of Metropolitan John (Bodnarchuk)]. *Ukrainske pravoslavia u konteksti vitchyznianoi istorii ta suspilnykh transformatsii (pamiati mytropolytiv Vasylia (Lypkivskoho) ta Ioana (Bodnarchuka))*: mater. vseukr. nauk.-prakt. konf. (s. 222). Ternopil, Kyiv. [in Ukrainian].

Khomitskiy, V. (2016). Vnesok mytropolyta Yakova (Panchuka) u rozvytok avtokefalnoho rukhu 1992-2004 rr. v Ukraini [The contribution of Metropolitan Jacob (Panchuk) to

the development of the autocephalous movement of 1992-2004 in Ukraine]. *Rol osobystosti v Tserkvi*: mater. mizhnarod. nauk.-prakt. konf. (s. 262). Lutsk. [in Ukrainian].

Tsap, M. (prot.). (2013). Istoriiia yeparkhii [Історія єпархії]. *Volynskiyi blahovisnyk*: bohoslov.-ist. nauk. zhurn. VPBA UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, (1). Lutsk. Retrieved from <http://www.pravoslavia.volyn.ua> [in Ukrainian].

Tsap, M. (prot.). (2013). Mytropolyt Ivan (Bodnarchuk) i tretie vidrozhennia UAPTs ta proholoshennia Kyivskoho Patriarkhatu [Metropolitan Ivan (Bodnarchuk) and the third revival of the UAOC and the proclamation of the Kyiv Patriarchate]. *Volynskiyi blahovisnyk*: bohoslov.-ist. nauk. zhurn. VPBA UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, (1). Lutsk, 227–228. [in Ukrainian].

Tsap, M. (prot.). (2015). Protoierei Oleksii Morhaievskiy i yoho sluzhinnia v Zhydychyni [Archpriest Alexei Morgaevsky and his ministry in Zhydychyn]. *Volynskiyi blahovisnyk*: bohoslov.-ist. nauk. zhurn. VPBA UPTs Kyivskoho Patriarkhatu, (3). Lutsk, 188–204. [in Ukrainian].

Chernivetsko-Bukovynskoi yeparkhiia [Diocese of Chernivtsi-Bukovyna]. Retrieved from <http://chernivtsi.church.ua> [in Ukrainian].

Chernivets'ko-Kitsmans'ka yeparkhiya PTSU [Chernivtsi-Kitsman Diocese Orthodox Church of Ukraine]. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернівецько-Кіцманська_єпархія_ПЦУ [in Ukrainian].

Chornomorets, Yu. (2015). Suchasna kryza ukrainskoho khrystyianstva yak predmet analizu naratyvnoi hermenevtyky [The current crisis of Ukrainian Christianity as a subject of analysis of narrative hermeneutics]. *Relihiia ta sotsium*, 3, 34–40. [in Ukrainian].

Shtynko, V. (1994). Sluzhiv Bohovi y Ukraini [Served God and Ukraine]. *Volyn*, 130 (12962) (12 lystopada), 1. [in Ukrainian].

Yarotskiy, P. L. (2010). Relihiia v krainakh Skhidnoi ta Tsentralnoi Yevropy pislia sotsializmu [Religion in the countries of Eastern and Central Europe after socialism]. *Ukrainske relihiieznavstvo*, (56), 89–104. [in Ukrainian].

Отримано: 19.02.2022